

Tjoahkkájgäsos

Lulesamisk översättning

Sámegiella nággásin

Guhkaájjgásasj assimilerim- ja áhpaduspolitihka manjela nuortta Svierigin, li állo sámé, gudi mánnán sámé ságastin, sámegiela láhppám ja nuorap buolva sámis álla goassak sámegiela oahppam. Muhtem sámé dábdde sijas la giella váldedum. Miella gal garras la suoddjit ja ruoptus giela áttjudit.

Gá sámegiella nággidum la de balulasj la unnep giela, degu oarjjel- ja julevsámegiella, állu gáhtoba. Jus návti sjaddá de muhtem oasse Svieriga viesso kultuvrraárbes ja ájnas oasse sámé álmuga aktisasj identitehtas láhppu. Álggoálmugij la ihkeva ájnas giela bisodit ja kultuvra birra diededit.

Svieriga bájken 20 000 sámis, jáhkkelis lahkke ságas sámegiela, ja val neljadissa máhtá láhkát ja tjället sámegiellaj. Gudi ságasti li vil aj binnábu oarjjelap guovlojn Sámen. Vuorrasap sámé bukti álu buorep sámegiela. Állusin ájgátbuolvan ga álla ietjanisá álles giellamáhttudagá sámegiela manájda vaddet, vájku ietja lulun sihtat.

Álmmukriektálasj vággoisvuolta suoddjit ja doarjjot unneplákgielaj

Europaráde unneplákkonvensjávna milta sámijt riikkasj unnepláhkondáhkkit, merkaj stáhtan Svierigin la álmmukriektálasj vággoisvuolta dájmalattjat sámegiela ávdáljguovlluj ávdedit. Dáhkkitibmáj gullu sámé galggi fámov oadtjot ássijn ma sidjij guoski. Álggoálmugin la sámijn aj riektá iesjmierredibmáj.

Muhtem oasse Svieriga bargos ulmuttij riektáj la riikkasj unneplágoj giella- ja kultuvrrariektájt jáhtuj biedjat. Láhkavuododime tjádibme vuoratjismáno jagen 2 000, riektáj birra ávkket sámegiela, suomagiela ja meänkieliv aktavuodan fábmudagáj ja duobbmotáv- láj, ij la nuoges. Aktugattja e állesláhkáj

buvte ávkkit dajt riektájt láhka vaddá. Daj riektájt vánes tjadádibme dahká vaj Svierik rijkajgasskasattjat ij la jáhkedahte.

Europaráde mielas ájn inep biedjamdago rávkaduvvi jus Svierik galggá ietjas rijkajgasskasasj vâlggogisvuodajda állet, i.s. dârbahip oarjjelsámegiela buorebut suoddjit ja dav dalága. Sámegiela hárráj merkaj Svierik la rahtesuorráj jávsádam gânnâ rijkajgasskasasj vâlggogisvuodajt viertti duohtan válldet. Buorremielak ájggomusá álla dasti nuohkása oarjjelsámegiela nannima ja ávddâlijguovlluj viessoma diehti. Mañjela Europaráde gujddimusá Svieriga unneplâkpolitihka vuosstij, háhttu Svierik dan diehti tjielgga ja mierrediddje biedjamdagojt buktet ja buorebut tjuovvot konvensjâvnnâmárrádušájt. Állo oajvvadusá nannidum unneplâksuoddjidibmáj li biejaduvvam oas-seárvvâdallamij¹.

Dajna gâ sámeálmugin álla rájá rijkaj rastá luluj Svierik aktisasj-bargov aj Vuonajn ja Suomajn tjavggidit ja doarjjot sámeálmuga rahtjamijt sámegiela ja kultuvrav bisodit. Dakkár aktisasj-bargov la Europaráde áhtsálam.

Sámegiela ruoptus

Jus udnásj giellamálsomprosessav galggá boarkkit ja járggálit, de biedjamdagojt moatten bájken dârbaj bálldalakkaj biedjat. Sámegiela ádâsisvâddjádibme rávkká guhkaájggásasj bargov sebrudak-, juogos- ja ulmusjmieren. Ineplâksebrudahka máhttá sámijt viehkedit giellabi-sodimvidjurij sebrudagán ja tjielgga rájdojt sámijda vaddet giela ruoptus oadtjot. Jus sáme rájdojt ja ávddâlbiejadusájt oadtju ietjasa boahteájgev hábbmidittjat, de máhttá juohkusa fámov adnet giellamálsomprosessav járgidibmáj. Biedjamdago majt dârbaj dahkat galggi árvov aledit ja sámegiela vâddjádít ja vuojnnusij biedjat.

Mánáj ja nuoraj buoredum giellamáhttudagá li rasjes giellaj ”vies-somduodastusá”, dajna gâ máná li boahteájge kultuvrraguodde. Sámegielak hoallijt máhttá lasedit gâ ájgâdijda vaddá buorep diedojt additjvas guovtegielakvuoda birra, ja aj ávddâskâvllâ ja skâvllâ dâj-malattjat doarjjoba mánáj ja nuoraj giellaávddânamev sámegiellaj. Jus állessjattuga gejn li passijvas máhttudagá sámegiellaj oadtju máhttelisvuodajt buoredit ietjasa giela de sámegiela gis máhttá lassánit.

¹ ”Rätten till mitt språk – Förstärkt minoritetsskydd”, SOU 2005:40.

Sáme gudi sámegiela sihti ruoptus áttjudit galggi máhttelisvuodajt oadtjot.

Tjuottjudusguovlo sámegiellaj dárba jiddot

Giellaláhkavuododibme la vuohke sámegiela árvov sebrudagán aledit. Jus riektá sámegiela ávkkit almulasj bálij vijddu gitta oarjjelsámegiela bájkijda, de álop sámelulun máhttelisvuodajt oadtjot gielasa ságastit ja ávdedit moattep láhkáj. Danja bále luluj giella ienebut ávkkiduvvat ja nuora oarev oadtjot gielav oahppat. Aktugattja lulun állásit jali muhtem márráj riektáv oadtjot sámegiela ávkkit ávddás-kávlán ja vuorrasijhuvson ájn álop kommuvnajn.

Tjuottjudusguovlo sámegiellaj oajvvaduvvi aj gábtjtjáj Árviesjávrie, Berga, Döörte, Härjedalena, Krokoma, Liksjoe, Máláge, Bihtáma, Skiellada, Suarsá, Luspie, Straejmie, Ubmeje, Vualtjere, Vindela, Áre, Sjeltie, Álvdalena, Ientjaválla ja Luvlieluspie kommuvnajt. Oalle ájnas la vijdedum tjuottjudusguovlo náv stuorru vaj sámij ienepláhko Sámen biedjamdagojs gábtjtjás ja gievrás bájke sáhkáj báhti. Maņep-boahhte kommuvna ja fábmudagá lulun ávkkit 3-jahkásasj diededim-ja áhpadusdájmajt aledittjat unnepláhkoriektáv ja giellamáhttudagáv. Stáhtadoarjjaga lulun mannat lassegálojda tjuottjudusguovlo kommuvnajda.

Nannidum sámegiellabarggo

Álmmukválljim orgánan Sámedigge luluj sámijda mierredit ulmijt sámegiellabargguj. Ulme ma biedjamdagojda gulluji li sámegiela sujtjit ja ávdedit, ja rávkká dav demokrátalasj vuodov mav álmmukválljim orgána vaddá. Sámedigge aj galgaluluj vijdedum fámov adnet sámelávkkenamáj hárráj.

Guokta sámegiellaguovdátja oajvvaduvvi oarjjelsámegiellabájkáj. Guhkep ájggáj dárba ájn giellaguovdátjijt nuorttasámegiellabájkáj. Giellaguovdátja galggi dájmalasj áhtse giellaádásisvæddjádijmijn barggat sámij siegen bájkásasj ja dajvak mieren. Sámedigge oajvvaduvvá oajvven doajmmaj. Giellaguovdátja aj máhtti doarjjomluohkon tjuottjudusguovlon árrat. Sáme giellatjuovvusijt viertti dájv-váj tjadádit buorep gávvima diehti tjadádum biedjamdagoj báhtusij maņjela.

Ádåsisvåddjådimdago åhpådusån

Månåjn, gudi rijkålasj unneplågojda gulluji, la riektå unneplåkgielasa åvkkít ja unneplåhko- jali ålgoååmmukidentítehtav åvdedit. Skåvllå- dåjmadagå kårttim vuoset iednegiellaåhpådus ij buoråklåhkåj dåjma. Guovtegielak åhpådus ållu binnåt gåvnnu. Mårådusåjt iednegiellaåhpåduså håråj dårbaj rievddadít vej kommuvnna galggå iednegiellaåhpådusåv vaddet målggatåhpåduså baktu dasik hiebalgis åhpådidjev gåvnnå. Åjn ienebut dårbaj barggat máhttelisvuodaj åvdedit iednegiellaåhpådusåv målggatåhpådussan.

Gåjkkå såmemånå rijkån galggi bessat såmegielav oahppat, ja åvdåålbiejåduså såmegiellaåhpådussaj såbrat håhttuji buoreduvvat. Máhttelisvuoda hássat aktijduvvam såme åhpådusåv vierttiji lassånít ja buorrånít. Såmeskåvllåstivrav galgaluluj gåhttjot ådå gåjnojt gåvnnat iednegiellaåhpådusåv hássat såme oahppiida. Såme åhpådusnåvojs viertti ienep gåvnnut ja åhpådusnåvojt ma juo li anon dårbaj ienebut hådjet. Le dårbbo oarjjelsåme webbåbieles webbåsajen ”Temå iednegiella”. Såmedigge ja Såmeskåvllåstivrra luluba barggat vej vårmmådahka såme iednegiellaåhpådidjijda dagåduvvå ja lahka aktisåsjbarggo allaskåvlåjn gånå såmegielav åhpat vuododuvvá. Såme åhpådusgåjnnolåjddijiddjev galgaluluj biejadít.

Guoradallam luluj biejadallat máhttelisvuodajt gehtjadittjat gåk buktå låhkåbiejadum riektåjt guovtegielak doajmmaj åvdåskåvlån biejadít, ja aj guovtegielak åhpådussaj vuodoskåvlån rijkålasj unneplåkgielajda. Lulun aj buktet rijkålasj suoddjimprogråmmav rijkålasj unneplåkgielajda. Moadda europeålasj rijka stuoråp åvdåsvåstådusåv li vålldåm rijkålasj unneplågoj åhpådusvidjuriij åvdås gå Svierik, ja mij lulup oahppat daj rijkaj diedojs. Dajna gå åjnas la dalåga vidjuriijt båredit, luluj doarjodibme dan båtå gå gatjålvis guoraduvvá ja håsaduvvá, kommuvnajt viehkedit arvusmahttemdoarjjagijn ståhtas vej ienep guovtegielak åhpådus jåhtuj juo dålla bohtå. Åssjev åhpådidjijt gåvnnat aj dårbaj gehtjadít.

Gåjkkå ållessjattuk såmij máhttelisvuoda oahppat låhkåt ja tjållet såmegiellaj (alfabetiserim) håhttu duodastuvvat nåv guhkev gå la dårbbo. Aktugattja galggi ekonomalasj máhttelisvuodajt oadtjot alfabetiserimkursajda såbrat.

Dájma mánájda ja nuorajda

Mánnáávdástiddje galgaluluj tjielggasap gáhttjomav oadtjot gátsedit riikkasj unneplákmánáj dárbojt sebrudagán. Nuorajlihto ma ávdásti riikkasj unneplágojt galgalulun doarjjagav ja máhttelisvuodav oadtjot bájnattjimmfábmuj unneplákkpolitihkan.

Ietjas giellaj láhkát la vuododárbbu jus gielav galggá oahppat ja giellaávdánimev nannit. Dárbbu la oadtjot lasse máná- ja nuoraj-girjijt riikkasj unneplákgielajda. Girjjevuorkkádoajmma mij gullu riikkasj unneplágojda luluj laseduvvat. Girjjevuorkkákonsulenta lulun biejaduvvat gájkka riikkasj unneplákgielajda ja máná- ja nuorajdoajmma ávdemussaj biejadallat. Stuoda ekonomalassj tjoavddusav sáme girjjebussajda viertti gávnnat.

Kultuvrra unneplákgiellaj máhtta gielav ádásisvæddjádít ja identitehtav vaddet. Stáhta kultuvrraráde galgaluluj állagasj mánáj ja nuoraj dárbojt gáhttjat biednigij juogedijn riikkasj unneplágojda. Doarjodibme galgaluluj máhttelisvuodajt gávnnat kultuvrradoarjjagav lasedit vaj riikkasj unneplágoj mánáj dárbo buorebut doajmma. Mánáj ja nuoraj ekonomalassj vidjura e galga guoskat sijá máhttelisvuodajt oahppat unneplákgielav. Sierra biedniga galgalulun vuorkkiduvvat stipánndan dajda dájmajda maj ájggom la nannit mánáj ja nuoraj giellaávdánimev ja/jali sijá kultuvralassj unnepláhko- jali álgoálm-mukidentitehtav.

Dájmalattjat sámevuodav sámesibrudagán vuojnedít

Sáme giela sadje máhtta nanniduvvat gá buorebut sáme gielav vuojnnusij biedjá ienepplákksebrudagán. Dat bájnna ienepplákkálmuga dáddadusáv sámij vuosstij ja nanni sámij, ja állagasj mánáj ja nuoraj, kultuvralassj identitehtav. Ávdet aj giellaádásisvæddjádimev. Guovvamáno 6. b., sámeálmuga biejjve, galgaluluj gájkkássaj slávggábiejvven sjaddat vaj sámeálmuk buorebut vuojnnu. Galbbabarggo sáme bájkkenamáj galgaluluj tjavggiduvvat ja mierredum sáme bájkkenamá pávsstábájkken aneduvvat.

Ietjá oajvvadásá

Oasseárvvædallama oajvvadum láhkagáhttjo riikkasj unneplágoj ja unneplákgielaj birra luluj juogeduvvat lenastivra ja Sámedikke gaskan. Sámedigge luluj fábmudahkan oadtjot riikkasj gehtjadimáv-

dåsvásstádusáv sámegeiela hárráj kommuvnajn. Dat gábtjtá i.s. stivrrimav, gáhtjov, ekonomalásj doarjjajuohkemav ja aktijdimev.

Diedojs diehtep same- ja unneplákpólitihkalásj gatjálvisá e aktijduvá nuohkásit guovddelis mieren. Dassta tjuovvu rijkalásj unneplágoj dárbo e giehtadaláduvá állesláhkáj. Vaj mierredimfábmo oadtju buorep állesgáváv ja ádásisváddjádímdájma galggi gievrrot, de doarjodímdájmadahkáj galgaluluj aktijdímdájmadahka biejaduvvat sáme- ja unneplákpólitihkalásj ássijda. Aktijdímdájmadagá biejadibme luluj aj giehpedit nuorttarijkajgasskasasj bargov guoske gatjálvisájn.

Vuododum tjuottjudusriektálasj riektábiejadusá ja riektábiejadusá ma sierraláhkáj rijkalásj unneplágoj riektájda guoski, sáme kultuvrra, giella ja áládusá, galgalulun járggáluvvat sámegeiellaj. Návti oajvvaduvvá suomagiellaj ja meánkielij. Dat luluj riektásihkarvuodav lasedit tjuottjusguovloj fábmudakbargojn ja aj gielav ávdedit.